

Скороходова Л.В., к.е.н., доц. Волощук Л.О.

Методичний інструментарій оцінки інтелектуального капіталу підприємств

В індустріально розвинутих країнах останні десятиріччя стійко проявляється тенденція зростання впливу інтелектуальної (нематеріальної) складової в забезпеченні розвитку та стійкої конкурентоспроможності підприємств. В певних галузях інтелектуальна складова стає майже домінуючою. Отже, управління цим впливовим фактором розвитку та зростання ринкової вартості підприємства потребує впровадження оцінки та моніторингу інтелектуального капіталу (ІК) з боку як внутрішніх так і зовнішніх аналітиків.

Різноманітні методи оцінки інтелектуального капіталу та його складових розглядаються в працях О.Амосова, В.Геєця, М.Долішнього, С.Ілляшенко, А.Колот, О.Бутнік-Сіверського, Б.Леонтьєва, Н.Лук'янченко, Л.Мельника, В.Ситника, А.Чухно. Всі вони здебільшого запозичені з іноземної практики і тому їх застосування для оцінки інтелектуального капіталу вітчизняних підприємств потребує адаптації методичного інструментарію.

Найбільш розповсюджені в світовій практиці методи оцінки інтелектуального капіталу підприємств узагальнені в [1]. Отже, більшість відомих методів можна розподілити на дві групи: 1) якісні методи; 2) кількісні методи. Виокремлюють також інші методи, що не відносяться до перших двох груп, та покликані компенсувати недоліки кількісних, надавши можливість врахувати високу схильність інтелектуальних активів до коливання в ціні. Серед них основними є індексний метод та метод реальних опціонів.

Якісні методи є історично першими та найбільш розповсюдженими у практиці світових корпорацій. До них, зокрема, відносяться Монітор нематеріальних активів К. Свейбі, метод збалансованих показників Каплана-Нортона та Навігатор «Skandia» Л. Едвінсона. Метою якісних методів є аналіз структури інтелектуального капіталу та ролі окремих його елементів (людського, клієнтського та організаційного) у функціонуванні підприємства. Наприклад, Монітор Свейбі пов’язує елементи інтелектуального капіталу із чотирма характеристиками підприємства: швидкістю зростання, інноваційністю, ефективністю, ризикованістю; у моделі Каплана-Нортона інтелектуальний капітал виступає як невід’ємна, інтегрована в стратегію частина майна підприємства; метод Навігатор «Skandia» дозволяє виявити неочевидні, скриті інтелектуальні активи. Дані методи подібні методам діагностичної інформаційної системи, проте не дають грошової оцінки інтелектуального капіталу.

Кількісні (вартісні) методи ґрунтуються на ідентифікації і оцінці в грошовому вимірюванні окремих інтелектуальних активів або компонентів ІК, а також інтегральної оцінки вартості інтелектуального капіталу. За методами отримання такої грошової оцінки компонентів ІК або його загальної вартості кількісні методи розділяють на витратні, доходні та ринкові (рис.1).

Витратні методи ґрунтуються на визначенні суми фактичних витрат, понесених на створення інтелектуальних активів. Приймається, що розрахована за

бухгалтерськими правилами балансова вартість інтелектуального активу дорівнює його фактичній вартості. Витратні методи є найдоступнішими для оцінювання інтелектуального капіталу, особливо зовнішніми аналітиками, оскільки не потребують збору додаткової інформації, окрім наявної фінансової звітності. Проте, враховуючи зміст фінансової звітності за вітчизняними стандартами, їх застосування фактично зводиться до оцінки балансової вартості нематеріальних активів. Зрозуміло, що така оцінка не надає об'єктивної оцінки інтелектуального капіталу підприємств, адже нематеріальні активи за ПСБО містять лише окремі складові інтелектуальних активів (капіталу).

Крім того, витратний облік інтелектуального капіталу не відображає його корисності. Отже, оцінка інтелектуального капіталу за витратним методом може мати аналітичну цінність лише за умов її поєднання з іншими методами оцінки – доходними або ринковими, які ґрунтуються не на вартості а на результативності використання інтелектуальних активів у діяльності підприємства.

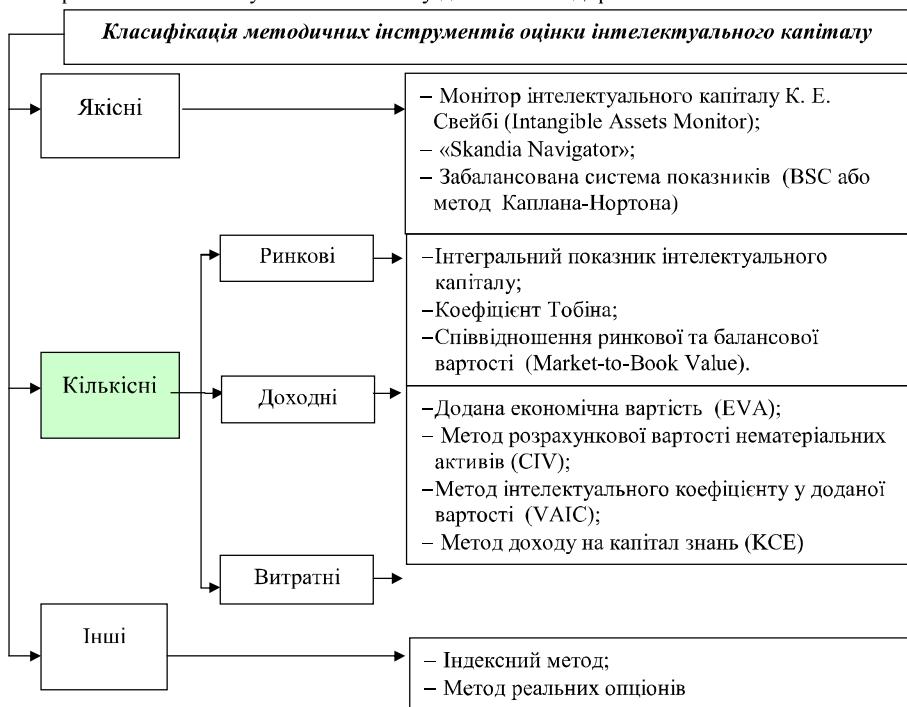

Рис. 1 – Класифікація методичного інструментарію оцінки ІК

Доходні методи передбачають, що суб'єкт господарювання працює заради отримання прибутку, а вартість ІК визначається його здатністю генерувати додатковий прибуток та додаткову рентабельність. До них відносять метод доданої економічної вартості, метод доходу на капітал знань, метод інтелектуального

коефіцієнту доданої вартості та ін. За деякими з цих методів оцінка ІК має не грошовий, а коефіцієнтний вираз – вважається, що ІК того підприємства більший, яке має вищий коефіцієнт.

Ринкові методи ґрунтуються на порівнянні ринкової та балансової вартості активів або акцій підприємства. Вважається, що визначена різниця між ринковою та балансовою вартістю її містить в собі вартість інтелектуального капіталу, так як якщо ціна підприємства істотно перевищує ціну його матеріальних активів, це свідчить про гідну оцінку саме інтелектуальної складової вартості - таланту персоналу, ефективності управлінських систем, стосунків з клієнтами та ін. Такі методи компенсують неможливість відображення всіх складових інтелектуального капіталу в балансі підприємств.

Серед найбільш розповсюджених можна зазначити: 1) інтегральний показник інтелектуального капіталу підприємства, що розраховується як різниця між загальною сукупною вартістю акцій за ринковою та балансовою ціною; 2) Коефіцієнт Тобіна, що розраховується як відношення ринкової вартості об'єкта до вартості його заміни, відповідно вартість ІК є похідним показником коефіцієнту. Незважаючи на широке розповсюдження завдяки доступності вхідної інформації для розрахунків, недоліком використання розглянутих показників є неможливість оцінити кількісний або якісний вплив факторів, які безпосередньо впливають на величину інтелектуального капіталу підприємства.

Отже, щодо підходів до оцінки інтелектуального капіталу у означених методах, їх можна виділити два: 1) оцінка інтелектуального капіталу в розрізі окремих складових та наступне їх підсумовування для оцінки загальної вартості ІК (переважно, витратні методи); 2) визначення загальної вартості або коефіцієнту вартості ІК (переважно, доходні та ринкові методи). При застосуванні методів, заснованих на першому підході постає проблема ідентифікації та оцінки всіх складових ІК. При застосуванні другого підходу, постає проблема неможливості оцінки впливу окремих складових ІК на динаміку його загальної вартості.

Проведені дослідження дозволяються зробити висновок, що оцінка інтелектуального капіталу вітчизняних підприємств досі становить методологічну проблему. Об'єктивність оцінки вимагає: 1) комплексного застосування майже всіх методів; 2) розробки методології обліку та відображення в звітності всіх складових ІК; 3) підвищення якості та доступності інформації з балансової та ринкової вартості активів підприємств для зовнішніх користувачів та ін.

Література:

1. Волощук Л.О. Методичні основи оцінки інтелектуального капіталу машинобудівного підприємства / Волощук Л.О, Скороходова Л.В, Церковна О.М // Збірник наукових праць ОНЕУ „Вісник соціально-економічних досліджень”.— 2011.— Вип.3 (43). — С.220—226.